

NYCKELPOSTEN

Föreningen Nyckelharpan

NR 1/89

NYCKELPOSTEN 1/89
Medlemsblad för Föreningen Nyckelharpan
Utkommer: oregelbundet!

NYCKELPOSTENS REDAKTION:

Gunnar Fredelius
Bäverdammsgränd 116,124 42 Bandhagen 08/47 66 91

Jan Fahleman Stöttingsgr 11, 126 59 Hägersten

FÖRENINGEN NYCKELHARPANS STYRELSE:

Ingemar Aronsson ordf.
Moränvägen 62, 136 51 Haninge 0750/ 206 33

Christer Kvarne sekr, Götg 107A, 116 62 Stockholm
08/ 41 25 12

Bertil Wettersten kassör, Dubbelv 12,137 57 Västerhaninge
0750/ 31 265

Övriga styrelsemedlemmar;
ordinarie Marianne Ketti och Stig Olsson,
suppl, Sten Lundin och Joachim Vogel.

MEDLEMSAVGIFT

Medlems-/årsavgiften, 50 kr, sätter du in på Föreningen Nyckelharpan postgiro 491 82 94-2. Skriv namn, adress, eventuellt medlemsnummer samt telefonnummer på postens inbetalning/ gireringsblankett. Ange gärna också om du är byggare och vilket/vilka instrument du spelar: enkelharpa, kontrabasharpa med enkel resp dubbellek, silverbas, 3-radig, 4-radig eller annat slag. Det diskuteras att bilda en gammelharpsektion och en 4-radig sektion. Dessa grupper kan ju ha en del att dryfta som den stora mängden kanske inte har samma intresse av.

ÖPPET HUS I FALUN

Hej alla medlemmar i föreningen Nyckelharpan!
Jag bor nu i ett ganska stort hus i Hosjö, där jag håller öppet hus en gång per månad. Jag har plats för många gäster och mycket spel. Ta med liggunderlag eller luftmadrass och sängkläder. Golvplats finns alltid! Maten ordnar vi gemensamt. Hjärtligt välkomna!

Vinterns och vårens öppet hus går av stapeln enl följande:
14-15/1, 18-19/2, 18-19/3, 22-23/4 samt 20-21/5.
Torsdag 6 Juli samling i Bingsjö och sedan åker vi hem till mig.

Har ni vägarna förbi så hör av er! Det är alltid kul, när det kommer spelkompisar och som sagt; golvplats finns ju alltid!

Marianne Ketti Centralvägen 20 B, 791 51 Falun

OMSLAGET: Henry, Albin och Ceylon Wallin
Foto Mats Gerenz, UNT.

VEM HAR GLÄDJE AV FÖRENINGEN NYCKELHARPAN?

-Vad vill föreningen? Har jag någon glädje av att vara med i föreningen även om jag bor i Timbuktu och har svårt att komma på föreningens träffar i Stockholm?

Låt oss försöka besvara dessa frågor:

Föreningen skall enligt stadgarna verka för att sprida intresset för och kunskap om nyckelharpan. Detta innefattar historia, bygge, spel, kort sagt ALLT som har med nyckelharpa att göra! Detta begränsas alls icke geografiskt eller till en viss typ av harpor. Vi har fått påpekandet att föreningens allspelslåtar uteslutande kommer från Uppland (trots att huvuddelen av föreningens medlemmar är bosatta i andra landskap). Detta kommer sig av att föreningen startade med att hålla små spelträffar i Stockholm och att de som närvarade vid träffarna hade Alpsjös nyckelharpsskola som gemensam låtkälla. De flesta som spelar harpa har väl startat med Alpsjös häften var dom än bor i landet (?), och sedan när färdigheten på instrumentet ökat, gått vidare till andra låtar. Nu har emellertid vår ordförande Ingemar Aronsson tagit initiativ till en nyckelharpslåtsamling med några lämpliga låtar från varje landskap. För att få tid att arbeta med detta och andra frågor av övergripande karaktär, har Ingemar avböjt omval som ordförande.

För många av oss som är bosatta i Stockholm är spelträffarna en trevlig och viktig tradition. Bland gästspelmännen genom åren kan nämnas Eric och Sonia Sahlström, Anders Eklund, Curt Tallroth, Ellge Jakobsson, Esbjörn Hogmark, Gösta Sandström, Hasse Gille, Henry Wallin, Lena Höög, Nisse Nordström, Olof Johansson, Mats Kuopala, Pär Furå, Ragnar Karlsson, Sven Nordin, Sven-Olof Sundell, Styrbjörn Bergelt, Peter Puma Hedlund, mfl mfl. Vi brukar börja kvällarna med enklare allspelslåtar. Sedan tar gästspelmännens framträdande vid. Därefter brukar vi spela allspel igen, oftast då under gästspelmännens ledning. Studiecirkelarna som än så länge bara hålls i Stockholm sker numera i samarbete med ABF.

Att tidningen har kommit oregelbundet är ett beklagligt faktum, men vi hoppas kunna åstadkomma en förbättring därvidlag, vilket vi ber att få återkomma till.

Foto Esbjörn Hogmark

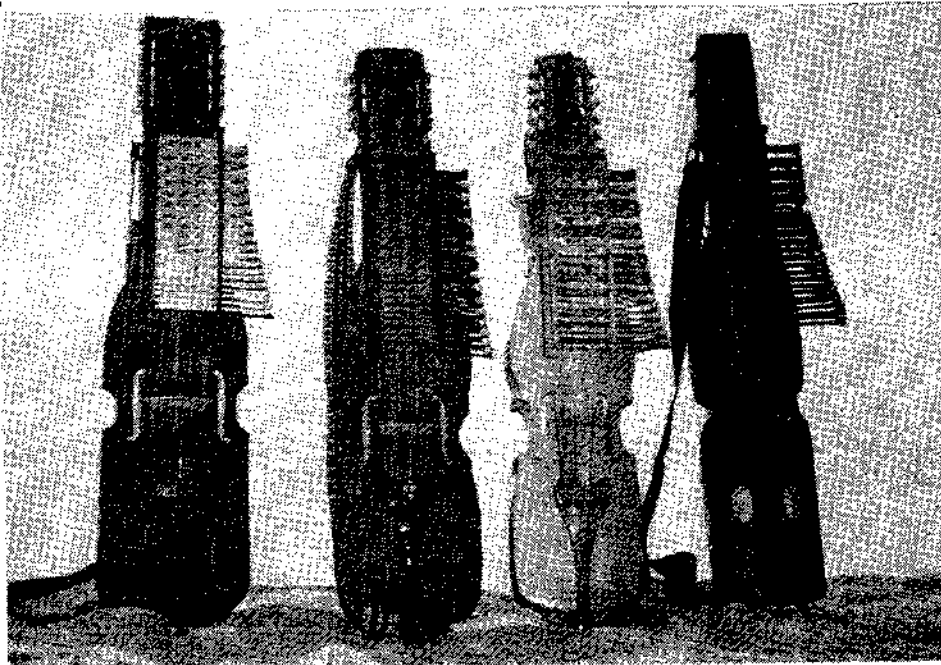
JAN LINGS / SVEN NORDINS VIDEOFILM
"Nyckelharpspelmän i norra uppland"
finns nu att låna på visarkivet och musikmuseet.
Bandet är en två timmars njutning för den sant harp-
intresserade.

Sven har i två tidigare nummer berättat om det mycket
mödosamma arbetet att sammanställa denna film, som bygger
på det material som Jan Ling spelade in på bandspelare
samtidigt som han lät filmkameran gå. Det är verkligen
inspirerande att se dessa gamla spelmän traktera sina
harpor, var och en på sitt personliga vis. De visar sanner-
ligen inte upp något "standardiserat" spel!

Man kan låna filmen 3 veckor i taget vilket är bra. Filmen
lämpar sig inte för sträcktittning, utan man gör klokt i
att dela upp den på ett antal tillfällen.

Missa inte chansen att låna hem filmen! Bor du på annan
ort än Stockholm så kan Svenskt Visarkiv hjälpa dig få hem
den ändå!

Kontakta musikmuseet (Birgitta Dahl tel 08-666 45 40 eller
Anki Olsson 666 45 39) eller Svenskt Visarkiv 08-34 09
35 Märta Ramsten. Övriga upplysningar Sven Nordin 08-771
24 77.

4 radig harpa byggd av Erik Olsson
3 radig harpa byggd av Erik Sahlström
Kromatisk harpa av Claes Fredelius
Silverbasharpa av Christer Ekström

TVÅ SAHLSTRÖMNYHETER

A. Sonia Sahlström håller på att sammanställa en live-LP
från konserter med Eric Sahlström från 1940 tal till 1980
tal. Förhoppningsvis finns skivan i handeln hösten -89.

B. "Oväntat med Eric Sahlström" kallas två program där vi
får höra Eric Sahlström framföra främst sådana låtar som
han annars inte brukade framföra i större sammanhang som
radio eller grammofon. Programmen sänds 14/2-89 och 28/2-
89 kl 21.30 i radions P2.

Helena Karlsson, Anna Karlberg och Åke Öhman

NYCKELHARPSKURSEN VID FALUN FOLK MUSIK FESTIVAL

Vart låter Ni tankarna fara när Ni sitter hemma i höstmörkret och filar på någon gammal låt ?

Kanske tänker Ni som jag ofta på alla trevliga spelkompisar som Ni haft glädjen att umgås med på sommarens kurser och spelmansstämmor.

Kanske tänker Ni på någon Österbykurs Ni varit på eller på Nyckelharpstämman i Österby. Inte någon annanstans kan man träffa så många nyckelharpsentusiaster på samma gång. Det måste röra sig om flera hundra.

Kanske minns Ni hellre någon av de mindre pretentiösa evenemangen. Spelmansstämman i Valö t.ex. tilltalar mig personligen. En gemytlig tillställning i all sin enkelhet där jag alltid träffar många närstående spelkompisar.

Sommaren 1988 bjöd på en för mig en helt ny bekantskap som jag tidigare endast hade mycket vaga begrepp om.

Bekantskapen heter FALUN FOLK MUSIK FESTIVAL och den har för mig betytt att något av en ny dimension har tillförts den redan stora del av mitt liv som folkmusiken och nyckelharpan utgör.

För dom som inte känner till det redan vill jag bara kortfattat nämna att Falun Folk Musik Festival är ett evenemang av kolossalformat där man har satsat på att tillhandahålla ett mycket brett och kvalitativt högstående urval av folkmusik från världens alla hörn.

Det var 3:e året i rad som evenemanget gick av stapeln. Målsättningen med hela satsningen är att t.ex. förlägga en del av sin semester i Falun för att därigenom kunna ta del av så mycket som möjligt under de 4 dagar festivalen pågår. Förhoppningsvis kommer man sedan hem med ljusa minnen i bagaget inte bara ifrån själva Falu stad med dess synnerligen vackra omgivningar.

Jag skall börja med att erkänna att jag hade nog inte kommit till Falun om jag inte fått den äran att bli lärare för nyckelharpskursen. Det är ju som bekant så många andra aktiviteter som man inte vill försumma den här delen av året.

Mårkus Svensson och Kurt-Ake Karlsson,
båda från Vänersborg.

Kanske var jag också lite skeptisk till att blanda kurser av så vitt skilda slag som det var fråga om här, eller vad sägs om att ha kurslokalen vägg i vägg med t.ex. Balkan-dragspel, orientalsk dans (magdans!), haitiskt trumspel, bluesgitarr etc.

Det fanns också mindre exotiska kursinslag såsom Låtspel från Shetland, Skottland och Irland, Tvåradigt dragspel samt givetvis svenskt låtspel på fiol. Den sistnämnda kursen var delad mellan flera av våra svenska storspelmän på fiol t.ex. Björn Ståbi, Jonny Soling, Pekkos Gustav, Ellika Frisell, Kungs Levi m.fl.

Det här var bara ett axplock av den digra kurskatalogen som utkommer på vårkanten.

Kurserna startade söndagen den 10:e juli och avslutades med en stor stämma lördagen den 16:e juli.

Vad var det nu som gjorde den här kursen så speciell?

Själva kursuppläggningsen hade jag lagt upp på ett traditionellt sätt där vi varvade gruppspel och individuellt spel (korta privatlektioner). Vi övade att få fart på låtar som redan behärskades och vi tränade på nya låtar.

Vi tittade också på några videoband som jag hade med mig där vi bl.a. såg Eric Sahlström.

Nej det var nog inte själva kursen som gjorde att den här tiden upplevdes så intensivt utan snarare vad som försiggick vid sidan av.

Tänk er att hela tiden få vara tillsammans med alla andra entusiastiska människor som var och en ägnade sig åt sina speciella intressen. Oavsett vilket instrument, dans, sång etc. som vederbörande sysslade med så fanns där en stor gemenskap. Man åt tillsammans. Man gick tillsammans på olika konserter, man åkte ut en bit ifrån Stan tillsammans för att se eller medverka vid något evenemang etc.

Jag skall kort redogöra för hur den här veckan förflöt: Vi träffades först söndag eftermiddag 6 stycken, som det senare skulle visa sig mycket trevliga och entusiastiska, kursdeltagare och jag. Självt kom jag lite sent då jag åkte direkt från spelmanstävlingen i Film.

Måndag 11/7 kl. 9 startade det officiella kursprogrammet. Vi började med en gemensam kursuppläggning där de individuella önskemålen jämkades samman. Vi lunchade mellan 12 och 13 och avslutade dagen kl 17.

Nu var den schemalagda undervisningen slut och den som ville kunde gå och äta middag. Senare på kvällen möttes vi åter, nu i parken intill Kristinehallen.

Här samlades alltså kursdeltagare från alla andra kurser. man samlades också inne på den pub som finns strax innanför Kristineskolans entre'. Det blev givetvis spontant buskspel av de mest skilda slag till långt in på natten.

Tisdagen den 12 juli kom med kursstart kl 9 och avslut kl 17 följt av spel i park och på pub liksom på måndagen men med den skillnaden att det nu hade samlats dubbelt så många människor.

Man höll också den första inofficiella konserten där man kunde se och höra Faluns egen blueskung Pelle Lindström med flera artister. Konserten hölls i Kristinehallen och var slutsåld redan som förköp.

Det skulle senare visa sig att det var regel utan undantag, alla konserter såldes slut.

Onsdagen den 13 juli

I dag drar det officiella konsertprogrammet igång. Från kl 10 på förmiddagen till kl 24 hölls olika evenemang på skilda platser i och runt Falu stad. Sammanlagt, om jag räknat rätt i katalogen, 87 st evenemang !!! jämt fördelade på 4 dagar. Vilken satsning.

Den som så önskade kunde avbryta kursen för ett konsertbesök för att sedan återkomma.

Torsdagen den 14:e juli.

Kurs som vanligt dagtid på kvällen kl 20 var jag själv inbokad som spelmannssolist. Först i raden av en skara namnkunniga individer såsom Jan-Erik Wade'n (durspel/munspel) Maria Kallaniemi (Finsk mästare på dragspel) fioltjejerna Britt Marie Swing, O'Törgrs Kajsa och Maria Öst. Siste man på plan var Tore Härdelin.

Det var nervöst. Skulle någon komma för att lyssna på en nyckelharpa när det fanns så mycket annat som pågick samtidigt.

Jo minsann. Kl 21 var den lilla salen i ordenshuset helt fylld. Det kändes skönt. Jag lät mina 30 min innehålla olika låtar av och efter Eric Sahlström.

Kvällen fortsatte som tidigare i parken utanför Kristineskolan.

Nu var det mycket folk i farten. Rena karnevalsstämningen. Jag brukar ibland när jag är ute på sådana här evenemang lägga ifrån mig instrumentet och gå runt ett slag för att se och höra vad som pågår.

Jag såg då en mycket stor folksamling alldeles intill skolentrepén.

Jo trot om ni vill där stod han! Benny Andersson, omgiven av sina Orsaspelmän, Perra Olle och Kalle Moraeus, Leif och Nicke Göthe (vet inte om alla Moraeusar var där men där fanns i stället en skara andra spelmän som hade den äran att vara med). Den lugna och taktfasta Orsapolskerytmen blandades med tjoanden och hojtanden, ja rena illvrål eller vad vi vill kalla det.

Jag vandrade vidare. Den grupp inkaindianer som alltid drog stora åhörarskaror hade för tillfället tagit paus.

Vad var det där för stor grupp längre ner på gräsmattan!? Det var ju där vi nyckelharpspelare brukade stå. En nästan lika stor skara människor som den som stod runt Orsagänget stod nu här runt några spelmän.

Kan Ni gissa vilka.

Rätt! Det var mina kursdeltagare.

Förutom de djupa åskådarleden hade man lockat till sig en hel del andra nyckelharpspelare och spelarinnor. Även ett par dragspel skymtade.

Hur beter man sig nu för att verkligen fånga intresset hos en stor publik?

Ja en som vet hemligheten med detta heter Kurt-Åke Karlsson ifrån Vänersborg.

Jag skall inte avslöja knepen men måste få nämna att det ligger liksom på ett annat plan än det traditionella låtspelandet. Ett plan som det är få av oss förunnat att bemästra.

För övrigt hörde jag att vaktmästaren dagen därpå klagade att det var djupa gropar i gräsmattan där Kurt-Åke hade stått.

Fredagen den 15:e juli.

Kurs som vanligt dagtid med undantaget att läraren den här dagen blev bjuden på en eftermiddagskonsert. Den som bjöd var en entusiastisk dam ifrån Amerika som just hade köpt en nyckelharpa och som ville visa sin tacksamhet för de nybörjarlektioner som hon erhållit dagarna innan.

Konserten hölls av Aly Bain. En virtuos på skotsk och irländsk fiolmusik, som vanligt var konserthallen, i det här fallet länsmuseum, fullsatt till sista stolen. Upplevelsen var av den där sorten att man gärna vill gå hem och slänga sin gamla harpa i spisen om Ni förstår vad jag menar. Jag saknar ord för att beskriva den känsla och inlevelse som Aly förmedlade på sitt gemytliga och anspråkslösa sätt.

Den här kvällen hade jag och några vänner samt några av kursdeltagarna bokat in en tur med båt till Hellmansö i sjön Runn. Vi åkte tillsammans med Svärdsjö spelmanslag som stod som värd.

Efter en fin båttur (gratis för spelmän !) travade vi upp mot en gammal husbyggnad för att få oss något till livs. Bilden intill visar 3 av kursdeltagarna intaga den speciella dryck som ofta serveras tillsammans med ärtsoppa. Vilken fest. När fick man sådana saker på en spelmansstämma i Uppland?!

Så var det dags för underhållningsprogrammet. Det inleddes med att Svärdsjö spelmanslag tog några låtar. Som bilden intill visar så tycktes man ha ganska roligt själv, speci-

ellt när spelledaren Lars Gezelius anförde Äppelbo gånglåt som tango. Därav spagatsteget. Lägga också märke till nyckelharpisterna Nisse Karlsson t.v. kallad vänsternisse inte därför att han står till vänster utan för att han spelar på en vänsterharpa och Karl Rapp till höger. Båda med harpor av känt uppländskt märke.

Även vi kursharpspelare fick spela några låtar.

Så far vi tillbaka till Falun och fortsatte spelandet vid Kristinehallen.

Hoppsan ! Jag höll på att glömma att berätta om när vi var ute på stan och spelade på gatorna. Det hör ju till i sådana här sammanhang.

Vi fick bland annat lära oss att det inte alltid är så lätt att fånga publiken; speciellt inte om man skall bygga sin repertoar på genuina traditionella låtar. Det gäller att få det att svänga ordentligt så att folk hajar till. Om inte ens det hjälpte, så hade vi ju alltid Kurt - Åke.

Lördagen 16:e juli

Sista dagen. En skara nyvakna nyckelharpspelare försökte få upp dörren till skolbyggnaden. Den var låst. Inte trodde man inom kursledningen att någon skulle orka att ha kurs på lördagen.

Till slut fann vi en person försedd med rätt nyckel.

Idag skulle vi finslipa vårt uppspelsprogram. Samtliga spelkurser skulle ju medverka vid den stora avslutningsstämman som på grund av det osäkra vädret hölls inne på Lugnethallen.

Vi hade tidigare i veckan enats om 3 låtar, polska från Öxnered, Örbyhuspolskan och Brännvinsmarschen efter Gås Anders.

Dessa låtar skulle framföras inom ca 10 min inför en 1.000-hövdad publik bakom en skog av mikrofoner och i ljuset av starka strålkastarlampor.

Det var en upplevelse! Hade man tur kunde man rent av komma i TV.

Stämмоarrangemanget var magnifikt. Den stora Lugnethallen hade delats i 3 delar. En för uppspel och 1.000-talet åskådarplatser. En för restaurang, pub och kafeteria samt en för dans.

Dessutom kunde man gå ut på en bakgård och buskspela.

Efter det rigorösa uppspelsprogrammen möblerades etablissemanget om till viss del så att det skapades ett stort antal mindre spelarbåsar där små spelgrupper ostört kunde komma samman utan att störa eller störas av andra.

Vi spelade och spelade och spelade och sedan for vi hemåt antingen till sängen för att sova eller till någon kompis för att spela vidare.

Jag kastade en hastig blick på klockan när jag kröp ned i min säng på hotell Bergsmannen (vi bodde flott vi som var engagerade).

Halv sju på morgonen! Nytt rekord på gamla dar!

Ja det här var ett litet försök att delge Er vad som kan hända under en kursvecka på Falun Folk Musik Festival.

Innan jag avslutar den här artikel vill jag passa på att göra lite reklam inför den kurs som kommer att hållas sommaren 1989.

Det var mycket få anmälningar inför årets kurs. Om det inte blir fler till nästa år riskerar vi att bli utan nyckelharpskurs på Falun Folk Musik Festival. Detta får ju bara inte hända. Nyckelharpan har en given plats i sådana här sammanhang där olika instrument från världens alla hörn framträder.

Jag har tänkt mig att nästa års kurs liksom årets skall ligga på en nivå en bit över nybörjarstadiet. Som de flesta av er känner till så spelade jag under flera års tid tillsammans med Eric Sahlström. Erik hade en enastående teknisk färdighet med en flora av dubbelgrepp drillar och annat som jag fick ta del av och som jag vill förmedla vidare. Jag vill också lära ut vad det egentligen är som gör att låtarna blir medryckande och dansanta. Vi skall givetvis liksom under årets kurs bekanta oss mer med Erik Sahlström genom de videoinspelningar som jag gjorde 1984.

Hör gärna av er med frågor om direkt hem till mig, telefon 0295-10706.

Vi ses i Falun 1989

Esbjörn Hogmark

SKIVOR OCH LITTERATUR MED OCH OM NYCKELHARPA

Vi publicerade i nr 1/88 en lista över skivor och litteratur vi kände till om/med nyckelharpa. Vi bad då att medlemmarna skulle komplettera listan, en önskan vi också framförde i nr 1/87. Här följer nu en komplettering. Ytterligare 10 skivor och 7 böcker. Alltsammans insänt av en och samma spelman; Rolf Carlsson i Stockholm. TACK ROLF!

43. Bondpolska och springvals. Uppl. spelmansförb. Polydor
44. Eric Sahlström & Gösta Sandström. (Postmuseum?) Thuja
45. Gläd dig. Eric Sahlström, Adolf Fredriks Bachkör 1973, Proprius
46. Mälarkvartetten, 1973, Efel
47. Bilagan till Jan Lings avh (finns på Förlaget Emma)
48. Nordiska danser. Eric Sahlström, Gunnar Hahns folkdans

- ensemble. RCA
49. Svensk folkmusik i Uppland. Eric Sahlström & Gösta Sandström. SR
  50. Svensk folkmusik, Uppland. Eric Sahlström SR
  51. Tierpsspelmän spelar Upplandsschottis. 1974 CS Prod.
  52. Toner från Tierp. Tierps hembygdegilles spelmanslag. 1974 Round Up

Litteratur

16. Folkmusik i Sverige. Bibliografisk hjälpreda sammanställd av Mats Rehnberg. Institutet för Folklivsforskning.
17. Svensk folkmusik. Jan Ling
18. Folkmusiken i Sverige. Bo i Rannsätt
19. Folkmusikvägen. Jan Ling om Nyckelharpans vandring genom Sverige.
20. Spel opp i spelevänner. Otto Andersson. 1958.
21. August Karlssons låtar. Upptecknade av Gösta Sandström.
22. Allspelslåtar och Nackalåtar.

Det som finns att köpa finner du hos Emma. (Nej, han har inte mutat oss att skriva så!)

LEIF ALPSJÖ FICK STIPENDIUM

Uppsala landsting gav 1988 Leif Alpsjö ett välförtjänt kulturstipendium för det enkla och lättfattliga sätt på vilket han levandegör och för uppländsk spelmanstradition vidare. Detta kunde vi läsa i höstas i Uppsala Nya Tidning. Där berättas också om att Leif Alpsjö brukar spela ute i förskolorna där han då även ger barnen chans att försöka spela näverlur, spilåpipa och andra folkmusikinstrument. I artikeln får vi också veta att han experimenterar med att använda nyckelharpan till annat än traditionell folkmusik, t ex barockmusik.

Grattis Leif!

RÄTTELSE, NYCKELPOSTEN 1/88

Tryckfelsniss hade mycket bus för sig i två av artiklarna i nr 1/88. Esbjörn Hogmarks artikel "Nyckelharpbyggare - fiolbyggare..." drabbades redan i inledningen av att det föll bort text med följd att innebörden blev en helt annan än den avsedda. Så här skulle stycket lyda:

"Jag har nu ägnat mig åt att bygga nyckelharpor sedan 1979. Som förmodligen de flesta som ger sig på harpbygge har jag haft mina funderingar på om jag skulle ha någon nytta av att tränga lite djupare in i ämnet fiolbygge. Som bekant har ju skrivits hyllmeter i det ämnet och en hel del finns utgivet på svenska".

Här och där i artikeln gjorde sig tryckfelsniss lustig, men på alla ställen utom ovanstående samt årtalet på moraharpan (1526), förstår man ändå vad det skulle stått.

Även Björn Kallstenius artikel drabbades. De matematikkunniga, (dit redaktionen tydligen inte kan räknas) förstod att bråkstrecket i den återkommande formeln var för kort.

SPELKURS I BRUKSMILJÖ FÖR DIG OCH DINA SPELKOMPISAR.

Behöver du och dina spelkompisar hjälp, antingen som enskilda spelmän eller som grupp? Åk till Hasse Gille!

Hasse Gille var tidigare verksam som stålsmed, men sedan 1974 ägnar han sig på heltid åt harpspel och harpbygge. Han behärskar alla en, två och tre-radiga harptyper.

Hasse Gille är en stor inspirationskälla för såväl byggare som spelmän. Han håller kurser i nyckelharpspel på alla nivåer runt om i landet, privat eller i olika studieförbunds regi. Vidare ställer han upp som lärare eller rådgivare när det gäller nyckelharpbygge. Som byggare har han skapat det speciella "Hasse Gille-ljudet", där man tydligt hör att han är en spelman som håller på traditionen.

Anlita honom gärna till framträdanden där han i ord och ton berättar medryckande om gamla tiders spelmän etc.

Nyckelposten har fått ett brev att vidarebefordra till våra läsare:

1-DAGS ELLER WEEKENDKURS som läggs upp helt efter önskemål (teknik, rytm, låtar, sekundering, spel till dans eller hur man får det att svänga bättre om hela gruppen).

Förläggning i en charmig, halvmodern lägenhet med 6-8 bäddar (lite trångt, ni bör känna varandra väl eftersom flera personer måste sova i samma rum). Det är vandrarhemsstandard, vilket innebär att ni bara tar med lakan och mat (sängkläder, porslin etc finns) och själva sköter hushåll och städning. Till handelsbod är det ca 1 km. Själva bor jag i lägenheten bredvid. Så vill ni spela hela natten är det inga problem!

Man kan t ex mjukstarta en fredags- eller lördagskväll, och så ha kurs dagen därpå, med samkväm på kvällen.

Och vill ni göra studiebesök hos andra spelmän i trakten, går det säkert att ordna.

Kostnaden - ja, den kan vi säkert komma överens om. Ring upp mig så får vi diskutera igenom alla möjligheter.

VÄLKOMNA

Hans Gille, Kölng 3, 740 63 Österbybruk. Tel 0295-208 35
säkrast kl 9-12 fm

Albin Wallin ca 1915

LITE HISTORIA OM ALBIN WALLIN OCH HANS FAMILJ

FARSAN, det vill säga ALBIN WALLIN (1891-1982) var en av åtta syskon i en spelmansfamilj från Gålarmora by i Valö socken, dåvarande Stockholms län. När han var sju år gammal dog hans pappa. Tillsammans med mamman Josefina fick så hans äldre bror Karl ta ansvaret för familjens försörjning.

Familjens musikintresse har gått i arv i generationer. Albins farfar, Frans Adolf Wallin, född 1818, var nyckelharpspelare och hans hustru Christina Fredrika, född 1816, spelade nyckelharpa och sjöng, bland annat den bekanta Farmorspolskan - Käringen på svängelgrind. Efter Albins morfar, Matts Bergström, född 1821, finns Polska från Mariebol - Morfarspolskan. Albins pappa, Karl Adolf Wallin, född 1854, spelade också nyckelharpa men efter en sprängolycka förlorade han vänstra handen och han övergick till att spela magdeburgerspel.

ALBIN OCH MATILDA BILDAR FAMILJ

På 1910-talet lärde sig Albin till smed vid Vigelsbo gruvor. Tillsammans med hemmaboende syskon och sin mamma flyttade han till gården Mångsholmen, Klintbol by i Valö socken omkring 1920. Samtidigt gifter sig Albin och Matilda och sonen CEYLON föddes på gården 1922. När Albin senare fick anställning vid smedjan i Österbybruk bodde

Foto ca 1910 Bakre raden Albin Wallin, smed
Werner Berg, gruvarbetare, Vigelsbo. Petrus
Sjöberg, gruvarbetare. Nedre raden, Karl
Lind, gruvarbetare. Dunderhake, båtsman, Harg.
Helmer Morell, smed.

han där under veckorna på ungarlshotellet Jerusalem. 1928 flyttade hela familjen till Österby och Gimogatan där sonen HENRY föddes samma år. Därifrån flyttade de snart till Kungsgården utanför Sandviken. Det blev inledningen till ett intensivt flyttande till Stockholm, Forsbacka, Gävle, Tierp, Dannemora, Enköping och med Uppsala som slutstation. Vi tänker här ge några bilder från Stockholms-tiden.

TRETTIOTALET I GLÄDJE OCH KRISER

Bastugatan, Renstiernas gata, Bangårdsgatan och Skånegatan hörde till Ceylon och Henrys uppväxtmiljöer. De såg filmen Söderkåkar spelas in och kände brandlukten när kåkarna brändes ner. De lattjade på bergen där Södersjukhuset nu ligger. Och det var i de "fina" husens marmortrappor kisarna lärde sig att steppa. Det gällde att smyga högst upp och sedan med vibrerande tåspetsar kvickt ta sig ner för trapporna under ett snabbt klapprande drr-ljud och sedan kuta iväg - FORT! Storbrorsan Ceylon blev mästare på det. När han blev litet äldre kunde han fröjda på Nalen. Då var Henrys största intresse det populära karikatyr-tecknandet. Men livet var nu inte bara roligheter. Familjen hade kommit till Stockholm och Söders höjder just när världen skakades av trettiotalets djupa depression. De fick känna på årtiondets kriser med arbetslöshet, förnedrande socialhjälp och till och med vräkning. Politiska

Matilda Henry, Ceylon och Albin Wallin.
Foto 1928 i Kungsgården, Sandviken.

bråk och slagsmål mellan socialister och nazister pågick alldeles intill där familjen bodde - vid Södra Bantorget (Medborgarplatsen). Så snart Albin hade vilat sig litet efter jobbet gick han dit. Frihet, jämlikhet och broderskap var levande mål för honom och han såg dem hotade av nazisterna. Att de dessutom komprometterade den folkliga kulturen med nationalistisk naziromantik måste ha varit riktigt upprörande för honom och han var beredd att försvara sin politiska och kulturella identitet.

Albin och Matilda var visionära personer som trots det dagliga slitet (för Matildas del betydde det byggstämningar och syarbeten), hade både ork och förmåga att ta till sig det som huvudstaden hade att bjuda. De gick till Nordiska museet och till Nationalmuseum och såg konsten - säkert inspirerade av Carl Eldh och Liljefors. Och så till Skansen förstås! Det var ju den verkliga mötesplatsen för spelmän från hela landet och där kunde de träffa vänner och bekanta. Och så fortsatte man spelandet hemma där det fanns fiol, nyckelharpa och dragspel. Albins huvudinstrument var fiol men Henry erinrar sig också hur pappa låg på rygg och spelade munspel medan han själv satt och guppade på pappas mage.

Henry, Ceylon och Albin Wallin på 50-talet.
Foto Bror Wahlborg. Långedrag på västkusten.

TROGEN SIN ROSLAGSTRADITION

Efter familjens alla flyttningar skulle man kanske kunna tro att det folkmusikaliska arvet hade tunnats ut och förlorat sin karaktär. Men det förefaller som om det förhåller sig precis tvärt om. Genom folkmusiken kunde Albin behålla kontakten med sitt ursprung och med sina syskon och samtidigt ge sina egna söner ett levande intresse. Han spelade bara de låtar som han hade lärt sig där hemmavid i norra Roslagen. Och eftersom repertoaren var så rik så kunde även sönerna envisas med att spela samma gamla låtar. Ceylon pratade ofta om att de hade en egen dialekt, en egen rytm och betoning. Men för att märka det måste man kanske ha "särskilda öron" som Hjort Anders sa när de frågade honom om han hade hört Näcken spela.

Albin var utrustad med mycket gott minne och han var en fin berättare som fängslande kunde skildra hur han hade lär sig låtarna av duktiga spelmän. Men ibland fick den som ville lära sig ha sina knep. Albin hade företrädesvis två: antingen att spela full vid dansbanan och uppföra sig så att storspelmannen inte trodde att han var kapabel att höra något eller att ligga i diket och tjuvlyssna.

ALBIN BÖRJAR TRALLA

När Albin var 75 år gammal slutade han att spela. Då orkade inte hans armar hålla upp fiolen längre. Men han kunde då se att hans pojkar hade vuxit upp och fortsatt att spela låtarna. Så började han att tralla dem. På så sätt kunde han ända till sin död vid 91 års ålder lära sina pojkar nya, gamla låtar. Sina sista 10 år tillbringade han på sjukhus och där pågick undervisningen. Den rehabiliterande terapi som sjukhuset erbjöd ansåg han sig inte ha tid med. Han ville inte bli störd för han hade fullt sjå med att tippa systemtips och tänka på folkmusik. På månda-

gar kom Ceylon med tipslappar och harpa, och på torsdagar kom Henry med fiol och hämtade tipset. Dessemellan hade de förstås gemensam uppspelning för att få synpunkter och godkännanden. Han var en god lyssnare och en stor inspiratör för sina barn. Albin var en riktigt bra farsa.

CEYLON

Ceylon började att spela folkmusik vid unga år. Han började med fiol och därefter kände han på dragspel och kontrabasharpa. 1957 fick han spelmansmärket i brons på kromatisk nyckelharpa byggd av Algot Karlsson i Lövsta bruk. 1958 köpte han en harpa av Eric Sahlström. 1970 blev han riksspelman och under samma tid deltog han i skivinspelningar tillsammans med Skäggmanslaget. Han fick också Uppsala stads kulturstipendium. 1972 spelade Ceylon och Henry in grammofonskivan Roslagslåtar. Frimärket med Ceylon som motiv kom 1975.

1982 fick han Zornmärket i guld för "mästerligt, genuint och traditionsenligt spel". Därefter, samma år, fick han Uplands Spelmansförbunds märke i guld för sina förtjänstfulla insatser att ha "överfört en äldre spelmanstradition till kromatisk nyckelharpa på ett varsamt och för en traditionell spelman naturligt sätt".

Under årens lopp deltog han i åtskilliga radio- och TV-program och tillsammans med brorsan blev det många utlandsresor. Till USA, Irland, Danmark, Öst-Tyskland för att nämna några.

Ceylon var en personlighet som stora beundrarskaror sörjde när han avled 1984. En dansk beundrarinna beskrev honom så: "Han vilade i sig själv". Han var en fin spelman som med generositet delade med sig av låtarvet.

TRADITIONEN NYCKELHARPA OCH FIOLO

HENRY fick av Albin uppgiften att spela fiol därför att just kombinationen nyckelharpa och fiol tillhörde det traditionella sättet att framföra de här låtarna. Albin hade spelat så tillsammans med sin bror Melker i många år. Då spelade Melker gammelharpa och Albin fiol. När den kromatiska nyckelharpan kom glädde han sig mycket. Den bidrog till att göra samspelet mellan harpa och fiol öppnare och friare. När Ceylon och Henry spelade tillsammans så spelade Ceylon melodistämman och Henry spelade en rytmisk understämma. Albin var noga med att fiolen skulle stötta och betona rytmen. Om låtarna och Henrys spelsätt har Gunnar Ahlbäck skrivit: "Hans låtar har en enkel kärvhet, ofta med frisk sälta och humor, är rika på rytmiska underfundigheter och någon gång präglad av en mörk och tung takt. De framförs genomgående med ett oefterhärmligt temperament och självklarhet, som bara en spelman, som känner traditionsmaterielet från grunden, kan ge dem." (Ur Uplands konstmuseums katalog till Henrys utställning 1988.) Den film som Mona Sjöström vid Sveriges Television gjorde 1978 om Albin, Ceylon och Henry väntar fortfarande på att sändas.

CEYLON WALLINSTIPENDIET

Efter Ceylons död har Henry skänkt pengar till Österbybruks folkdanslag som delar ut ett stipendium i samband med Nyckelharpstämman. Avsikten med stipendiet är att hedra minnet av Albin, Matilda och Ceylon Wallin - Albin och Ceylon för sina folkmusikaliska insatser, medan Matildas namn är en symbol och en hyllning till alla de anonyma spelmanshustrur som genom uppoffringar och uppbackningar under årens lopp gjort det möjligt för folkmusiken att fortleva.

Stipendiet ska stimulera ett genuint utövande av folkmusiken från norra Uppland och ska företrädesvis tillfalla yngre folkmusikant som på ett personligt och konstnärligt sätt för en speciell låttradition från området vidare. Hittills har fyra stipendiater utsetts:

Ulla Carin Libert som för Wallintraditionen vidare,
Peter Hedlund som värnar om uppländska låtar i en vidare bemärkelse, Ellge Jacobsson som för Wallinlåtar vidare och Sonia Sahlström som för Sahlströmstraditionen vidare.

Järfälla och Uppsala i december 1988

ULF KLASÉN

BIRGITTA WALLIN

Albin Wallin. Spelmanstävlan i Film, 50-talet.

KARL ANDERÉN

- Mannen med den utmärkta basanordningen, född och uppväxt i Österänge, Österlövsta.

Köpte gård och bosatte sig i Åkerby. Yrke: Bonde Hobby: Jakt och spel. Vilt omtalad som jägare allrahelst på fel mark och i fel tid.

Anderén jagade efter egen lust alla årstider och blev på så sätt skogvaktarnas förnämsta villebråd i hela norduppland.

Illa sedd av myndigheten var han, men av folket i Österlövsta ärad. I nödtider försåg han som en uppländsk Robin Hood behövande med kött. Omfattningen känner jag inte till, men Österlövstabor rörs vid tanken. Vida kända är hans upptåg med den förhatliga lagens lakejer, och när han efter åratals balansering på lagens rättensnöre till sist blev dömd till tukthus fick väl skogvaktarna en behövlig vila.

Det varade inte så länge, och när tåget från Stockholm kom till Tobo möttes det av jublande människor med flaggor och fest. På en banderoll stod "FRISK VILJA".

Anderén var folkets hjälte över lagar och normal ordning. Det finns mycket att berätta om hans äventyr i skogarna och ävenså att läsa.

Som spelman började han som barn med fiol och dragspel hemma i Österänge Skärplinge, för att först som en mogen man övergå till harpa. Som förebilder hade han spelmän i Österänge, Lövestabruk, ja hela Österlövsta, omtalade är

Artikelförfattaren Björn Björn på vinterstämman i Kallhäll 1988. Björn har tagit över Ingvar Jörpeland's verksamhet. Läs om detta på annan plats i Nyckelposten.

Johan Bolin, Jan-Erik Jansson, Gustav Jansson och John Lundgren m fl.

Hur det lät kan jag bara gissa och lita på de som haft Anderén som förebild. Främst då Joel Jansson, Gällbo och Helmer Karlsson, Österänge och Karl Karlsson, Elinge. Joel och Helmer anger Anderén som sitt soundid-

eal, och Karl Karlsson hade en räcka Anderénlåtar, som han framförde på enradigt dragspel. Karl Karlsson var dock harpspelare från barnsben, dotterson till A G Jansson Ingstabo, som byggt hans harpa.

Anderén lär ha ägt 4 harpor, den han hade vid sin död 1923 skänktes till Österlövsta hembygdsförening av hans fru. Där låg den i många år i allt större förfall. 1981 gjordes en försiktig renovering, bl a av locket som hade lossnat + lite till och sedan stämades harpan upp. Ett utmärkt instrument helt i sekelskiftets tradition med C och G durs koppling (C-E,H-D). Instrumentet är uppmätt i Lings Nyckelharpan No 4.8 (inom parentes Joels harpa No 4.10, Helmers 4.1 och Karl Karlssons 4.73). Stallets utformning på Anderéns harpa talar för att Anderén hörde till det tyngre gardet. Han brummade.

Karl Anderéns "utmärkta basanordning" på spelmanstävlingen Vigensbo 1907 tyder också på detta (om han inte vid den tiden använde ett annat instrument med nycklar och löv även till basen förstås, men det är inte så troligt). Då, 1907 placerade han sig före Englund. Senare i Uppsala och Stockholm gick det tvärtom.

Anderén var en festprisse. Han arrangerade spelmanstävlingar hemma i Åkerby, och det sägs att han bjöd övriga medtävlare på konjak som han importerade privat. Alla var glada och gladast Anderén som självklar segrare.

Anders Wadman i Väla tyckte också om att ha roligt och spelade mycket med Anderén tills Wadman en dag bestämde sig för att det var nog med festen. Därefter spelade AW med Gällbo-Joel som var lite mindre vild.

Efter Wadmans död på 30-talet hade Joel Oskar Larsson som spelbroder och de höll ut trots att det 3-radiga oljudet (förlåt) började breda ut sig.

Någon gång på 30-talet hände det sig att Karl Jularbo kom till Lövstabruk för att spela. Efter den dagen var nyckelharpan döende. Räddningen var förmodligen August Bolins arbete med den moderna nyckelharpan som ledde fram till att harpvirtuoser som Sahlström och Zetterström blev underhållningsspelmän i radio. Den 3-radiga harpans tid var kommen och lät så fint att ett flertal duktiga spelmän skickade sina instrument till Bolin för omhalsning.

Resultatet känner vi till på gott och ont, instrumentet lever och frodas och även de gamla instrument som det måhända inte var lönt att kosta på hölls vid liv trots deras ofullkomlighet. Själv ofullkomlig, men nöjd och lycklig över att bandinspelningsutrustning uppfanns i tid (?) och att alla andra ofullkomliga människor är så snälla och meddelsamma önskar jag friskt spel på er alla.

Björn Björn
Stora Tollby Gård Fole
620 24 Dalhem

Gotland tel. 0498-36152

De källor jag öser ur är alltjämnt oförbrukade både som spelmän och berättare. De heter Karl Ågren, Elinge, Nils Furesjö, Imundbo, Gösta Hellström, Västra Vad och Christer Persson Skärplinge.

Artikelförfattaren Esbjörn Hogmark, ordförande i Eric Sahlströms minnesfond. När Nyckelposten startade fick vi ett löfte från fonden om stöd och artiklar. Ett löfte som vi är glada att Esbjörn lever upp till. På redaktionen hoppas vi att spelmän och byggare i större omfattning än nu ska följa Esbjörns goda exempel, och dela med sig av tankar och erfarenheter.

SÅNGA-SÄBY SÅNG OCH SPEL.

LRF, Lantbrukarnas riksförbund, stod som arrangör för något som man kallade "Sånga-Säby Sång och Spel". En nykomling bland den i många tycke redan överretablerade stämмоfloran på sensommaren. Skulle man kunna tillföra något nytt och därigenom intressera sin publik?

Jag hade fått en inbjudan med bifogad kartsbild över Svart-sjölandet. Klockan 10.00 skulle jag infinna mig för att under dagens lopp demonstrera harpbygge.

Vid infarten till stämмоområdet passerade jag en väl tilltagen parkeringsplats. Ett flera hundra meter långt åkerstycke hade delats av med färgglada plastband och en skara entusiastiska parkeringsvakter var utspridda. Ännu så länge var fältet helt tomt. Vilken stor publik det kommer att bli, tänkte jag och for vidare. (Som engagerad hade man rätt att stanna på en mer närbelägen parkeringsplats). Väl framme möttes jag av en skara hjälpsamma funktionärer som snabbt ordnade med ett bord och en stor skylt som hade texten "nyckelharpsbygge". Det här skulle bli kul.

Kvällen innan hade jag i all hast sågat till några trädetaljer som skulle föreställa ämnen till nyckelharpor. Den initierade harpbyggaren kanske tycker att halsstycket på den harpkropp som jag håller upp verkar lite för kort. Jag råkade i all hast kapa ämnet på fel ställe.

Klockan närmade sig 12 då det officiella programmet skulle starta. Man satsade på Åsa Jinder, Lena Willermark, Björn Ståbi, Skogsby Lasse, Peter och Karin Hedlund mfl artister. Åsa spelade tillsammans med Mats Wester.

Men något hade gått snett. Det kom nästan ingen publik. Man hade helt enkelt "glömt" att annonsera ordentligt! Ett hundratal personer varav många spelmän var allt som kom. Trots det så fungerade det hela till full belåtenhet åtminstone för oss medverkande. Jag har nästan aldrig fått spela så mycket som jag fick på den här stämman. Folk kom och pratade och då det inte var så många så hade man ju mer tid. En dam kom med två gamla nyckelharpor och frågade om jag tyckte att hon kunde köpa någon av dem. Tyvärr, som så ofta är fallet, är dessa harpor som säljs på t.ex. annons, i mycket dåligt skick. Så var det här också, och damen ifråga packade sorgset ned sina instrument.

Om jag får tillfälle att medverka även nästa år så tror jag att jag skall försöka gå ut i reklamen med att jag åtar mig att göra bedömningar av den här typen. Behovet är stort. En man som sedan länge sysslat med fiolbedömningar, Sören Ekebjörns ifrån Ludvika, var också anlita. Han har ju under flera år stått för en frågespalt i tidningen Land. Spalten hade benämningen Folkets Fioler. Sören har sedan sammanställt detta i en liten bok med samma namn.

Beträffande scenprogrammet så fungerade det hela friktionsfritt. Jag hade mitt bord så pass långt ifrån scenen att jag kunde spela utan att störa publiken och ändå så pass nära att jag kunde följa vad som försiggick.

Ett litet tips till arrangörerna kan vara att flytta scen-spelet något så att det blir större utrymme för buskspel som inte stör uppspelet. Nu var det svårt att buskspeja under pågående scenspel.

Bättre lycka med publiktillströmningen nästa år tillönskas LRF av

Esbjörn Hogmark

ETT SENT GRATTIS TILL INGVAR JÖRPELAND

konstnär som fyllde 50 år den 6:e november.

Jag tänkte passa på att berätta lite grand om Ingvar utan att gå alltför mycket in på det som ligger utanför vårt gemensamma intresse, nyckelharpan.

De flesta av oss känner förmodligen Ingvar som leverantör av virke och allehanda tillbehör för nyckelharpstillverkning. Ingvar började sin verksamhet 1976 och då med att ta fram material till en kurs i nyckelharpsbygge som han själv ansvarade för.

Ingvar bor i en fantastisk villa i Sollentuna. Övre våningen är ett stort allrum, som gjort för spelmansträffar. Nedre våningen är en stor ateljé med gott om plats för den konstnärliga verksamhet som är Ingemars huvudsakliga sysselsättning. Där har under årens lopp otaliga skulpturer och allehanda utsmyckningsalster för offentligt bruk tagit sin form. Den här lokalen har också visat sig lämplig att användas till framställning av det material som ingår i en nyckelharpsbyggsats.

Ingvar har genom åren själv hunnit med att bygga 15-talet nyckelharpor och även andra instrument. Han har varit speciellt intresserad av våra tidiga nyckelharpstyper; eller "tidliga" som Ingvar själv brukar säga, vilket för övrigt är ett av de få dialektala uttryck som skvallrar om att Ingvar ursprungligen kommer från Norge.

Ingvar inte bara bygger nyckelharpor, han spelar också på dem med sådan framgång att han fick Zornmärket i brons i Österby 1987. Instrumentet var silverbasharpa. Även när det gäller spelet och spelrepertoaren så värnar Ingvar om det traditionella.

Ingvar, Lena och Björn. Foto red. Kallhäll -88

Förutom egenhändigt tillverkade instrument så äger familjen Jörpeland ett stort antal gamla nyckelharpor och även andra gamla instrument, främst durspel.

Under årens lopp har Ingvar byggt upp den verksamhet som gäller försäljning av byggsatser för nyckelharpor så att han idag är landets i särklass störste och mest seriöse leverantör till studieförbunden och alla privata avnämare t.ex. Hans Gille, Anders Hellstrand, Otto Damberg, Bertil Persson, Olle Plahn etc etc.

Verksamheten har på senare tid drivits rationellt genom ett modernt datakunderregister och ett mycket väl sorterat lager av t.ex. de för oss finsmakare så viktiga delarna lock, botten och sarger. Till detta har på det senaste året tillkommit egentillverkade strängar. "Jerker Special" för kromatiska nyckelharpor och "Acke special" för gammelharpor. Jag hade tänkt återkomma i en senare artikel om strängtillverkningen.

Det som skänkt Ingvar sådan framgång i den här branschen är det seriösa och ödmjuka sätt med vilket problemen alltid tacklats. Man har alltid kunnat lita 100%-igt på det som kommit från firman. Ni som minns 70-talets byggsatser från andra håll förstår kanske vad jag menar. Som ofta är fallet med driftiga människor så får de alldeles för mycket att stå i på olika håll. Satsningen på nyckelharpor har givetvis inneburit neddragningar på annat håll. I Ingvars fall har konstnärssyrket blivit lidande. Bl.a. har Ingvar en inneliggande beställning på 300 st galjonsfigurer till den modell av regalskeppet Vasa i skala 1:10 som ska stå färdig om något år. 1987 gjorde Ingvar 50 st figurer och 1988 hann han bara med 12 st! Ni förstår säkert själva att detta inte går ihop. För att kunna ägna sig åt skulpturarbete i större omfattning har Ingvar alltså beslutat att göra sig av med sin byggsatsverksamhet. Dock inte strängtillverkningen, den skall han ha kvar.

I fortsättningen kommer vi att kunna vända oss till Björn Björn (hette tidigare Magnusson), bosatt på Gotland. Överföringen av verksamheten skall vara gjord i början av 1989.

För er som inte känner Björn Björn vill jag helt kort säga att jag tror att han har alla förutsättningar att få det hela att fungera lika bra som Ingvar. Även Björn har Zornmärket i brons på silverbasharpa, och dessutom själv tillverkat ett stort antal instrument både av gammelharptyp och kromatisk. Huruvida läget på Gotland kommer att utgöra ett problem går inte att förutse men eftersom Björn och Ingvar är gamla polare är jag helt förvissad om att man tillsammans kommer att hitta en lösning, så att vi som till varje pris måste se och känna på virket innan vi köper det kan göra det utan att först behöva åka båt.

Som avslutning vill jag framföra ett varmt personligt tack till Ingvar för allt det stöd jag haft av honom under åren som gått.

Jag vill också säga ett grattis och lycka till till Björn Björn som får den äran att överta en sådan väl inarbetad och fungerande verksamhet.

Esbjörn Hogmark

Spelmanstävlan i Film

Den 10:e juli hölls den 43:e spelmanstävlan i Film; den enda spelmanstävlingen i Sverige med verkligt traditionsrika anor.

Ett fantastiskt fint väder hade infunnit sig. Man kunde befara, att många hellre skulle välja badstranden i stället för att bevista detta evenemang. Farhågorna besannades som tur var inte, utan när tävlingarna tog sin början, var bänkraderna framför uppspelsscenen fyllda.

Hur såg det nu ut på deltagarlistorna?

Så sent som tio minuter före tävlingarnas början var det fortfarande ganska magert med anmälningar. På arrangörernas anmodan tog jag en lista och gick ut bland publiken för att ragga deltagare. Bakom entrén hade redan flera mindre spelgrupper kommit igång med sitt buskspel. Där stod till exempel Olle Jansson, Kyrkmarschens skapare Ni vet, och spelade Hjort Anderslåtar. "Olle skall jag nog kunna övertala, tänkte jag. Men tyvärr fick jag ge upp efter, som jag själv tycker, ganska hårda förhandlingar. Olle tyckte inte att han spelade tillräckligt bra. (Man skall tydligen ha krav på sig själv för att bli storspelman). Men jag hade tur ändå, för i samma ögonblick dyker Sonia Sahlström upp tillsammans med sin man Håkan Larsson. Sonia lovade att ställa upp trots att hon inte hade sin egen fiol med sig. Ytterligare en deltagare, Richard Bernström från Storvreta, fastnade i mina garn.

Så var klockan slagen 2, och det var dags för Mac Olsson, Curt Tallroth och mig att sätta oss vid domarbordet uppe på den lilla scenen.

Solen stekte på rätt bra, men vi hade fått upp några läsk att svalka oss med.

Tävlingarna började med gammelharpklassen

Arne Bergman från Österby bruk inledde på Silverbasharpa med låtarna Iskällarbacken och Bortglömda valsen (en Österbylåt). Arne spelade som vanligt rytmiskt vårdat och säkert. Skulle det räcka i år också?

Näste man var Anders Nordfors, Botarsbo. Anders spelade på en kontrabasharpa. Slätterpolska efter Sibbojerker och en namnlös 16-delspolska efter Byss - Kalle. Anders spelar ett mera frejdigt och rivigt spel jämfört med Arne.

Så var turen kommen till Kurt Södergren från Österby bruk. Kurt satsade på två Österbylåtar: Hellgrens vals och polskan Röda strumpor. Kurt spelade ett mycket rejält och stiltroget spel på sin silverbasharpa. Vi hade inga svårigheter att enas om att han skulle få första priset. Betydligt svårare var det att skilja mellan Arne och Anders. Den här gången satte vi Arne som tvåa.

Så var det dags för durspelsklassen, men eftersom den här tidningen behandlar ämnet nyckelharpa, så tänker jag inte tråka ut våra läsare med vad som försiggick här. Jag kan dock inte låta bli att nämna en liten episod som inträffade mitt under uppspelningen.

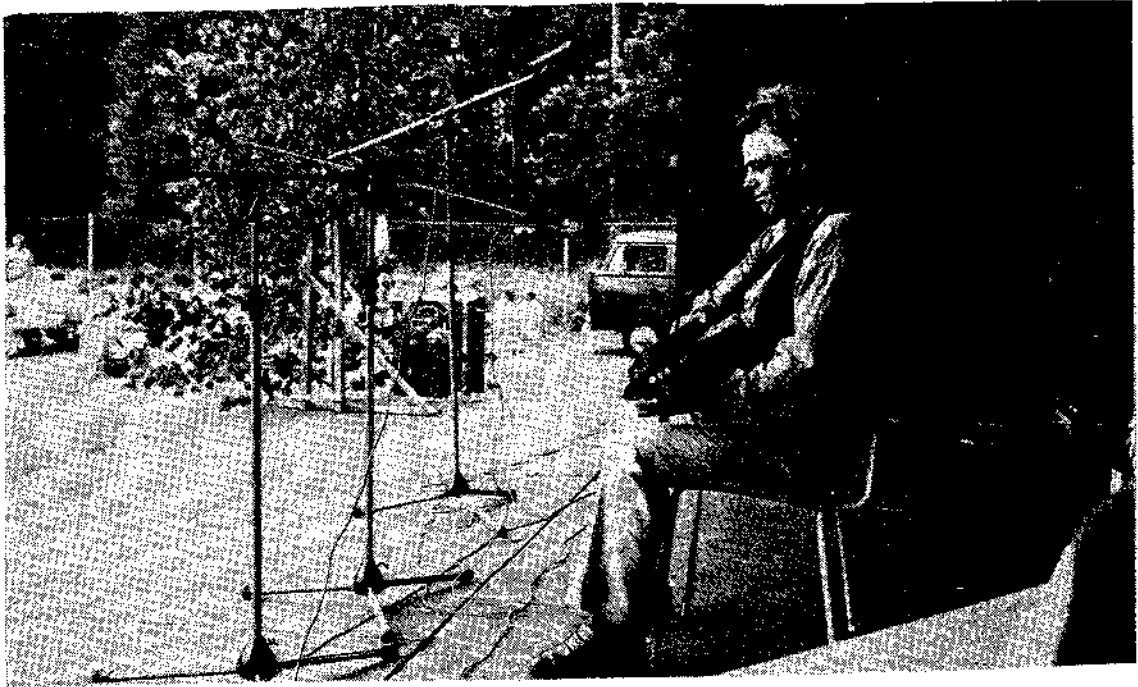
Det förhöll sig nämligen så här: På vårt domarbord hade vi en mikrofon placerad. Mikrofonen var kopplad till samma ljudanläggning som den som spelmännen använde sig av. Det var meningen att vi skulle koppla på mikrofonen när vi skulle prata med publiken och givetvis skulle vi koppla ur den när spelmännen skulle börja spela. Spelmännen hade ju sina stativmikrofoner. På så sätt kunde vi diskutera sinsemellan utan att det gick ut till publiken samtidigt som spel pågick.

Nu vet ju var och en hur svårt det är att hålla reda på knappar. Bara att komma ihåg att trycka på den när man skulle prata övergick tidvis vår förmåga. Vi beslöt därför att låta mikrofonen vara inkopplad för jämnans. Publiken kunde ju ändå inte höra vad vi sade under tiden som någon spelade, då ljudet från instrumenten var mycket starkare. Nu skulle en herre, vars namn jag inte nämner, upp för att spela dragspel. Det stod ganska klart för oss i juryn att han inte var någon bälgens mästare precis, vilket vi diskuterade. Som Ni kanske känner till, så brukar gamla dragspelslåtar sluta ganska tvärt och utan någon egentlig melodisk förvarning. Det var just vad som inträffade, och domarmikrofonen stod där mitt framför oss! Behöver jag säga mer?

Efter durspelsklassen var turen kommen till klassen för kromatiska nyckelharpor.

7 stycken spelmän var anmälda, och jag börjar med att rada upp dem i spelordning tillsammans med de låtar de spelade:

Kurt Södergren, Österbybruk	Polska efter Anders Sahlström "Namnlösen" av Eric Sahlström
Anders Mattson, Tegelsmoralin	Snusvals nr 1 av Aug. Bohlin Norrgårdeshambo av Eric Sahlström
Per Termenius, Tullinge Schelén	Skänklåt efter Ragnar Polska
Ragnar Berglund, Möklinta	Polska efter Mats Wesslén Tango nr 3 (egen komp.)
Göran Siljerud, Spånga	Polska efter Styfberg Wessléns polska
Sture Hogmark, Uppsala	Stormyren av Eric Sahlström "Sista pinnen", vals efter Styfberg
Hans Gille, Österby bruk	Klövsjö brudmarsch "Flatstenspolskan" efter Ceylon Wallin.

Det här visade sig bli en mycket svår uppgift för juryn. Vi var långt ifrån eniga från början. Samtliga spelmän klarade sig helt ifrån några grövre miss-tag. Det är ju annars lätt hänt, att man halkar på nycklarna en sån här dag.

Kurt, Hasse och Sture lyckades bäst med att dölja sin nervositet. Kanske borde Hasse ha ökat svårighetsgraden åtminstone på en av låtarna (Curt Tallroths kommentar). Anders Mattson å andra sidan hade valt så pass svåra låtar att den tekniska ekvilibristiken störde rytmiken. Ragnar Berglund var som vanligt en frisk fläkt, som gärna bryter av det rent traditionella med en egen komposition. Tango var kanske inte riktigt vad juryn tänkt sig! Eftersom ett visst ganska nära släktskap mellan mig och en av tävlingsdeltagarna inte låter sig förnekas, så föredrog jag att låta Curt Tallroth och Mac Olsson få avgöra tävlingen.

De tre första platserna belades alltså av Sture, Kurt och Anders i nämnd ordning.

Bland övriga spelklasser vill jag bara nämna några ord om fiolspelet. Sonia Sahlström vann en klar seger över Bertil Georgsson, Sture Andersson och Rickard Bernström. Sonia spelade för oss nyckelharpsspelmän de inte helt obekanta låtarna Pintorpafrun och Hem från Gesunda (Eric Sahlström). Tyvärr kunde jag inte stanna kvar till prisutdelningen detta år då jag skulle infinna mig i Falun på Falun Folkmusik Festival före klockan 8 på kvällen. Mer om vad som försiggick där i en annan artikel.

Som avslutning vill jag bara tipsa alla läsare om att inför nästa säsong boka in ett besök i Film! (Någon gång kring den 10:e juli).

Heder åt Films Sportklubb, som håller liv i så anrika traditioner här i norra Uppland!

En nyckelharpospelare i USA
av Matt Fichtenbaum

Matt Fichtenbaum och Gunnar Fredelius träffades på Ekbyholm sommaren 1987. Gunnar tyckte att det var lite ovanligt att hitta en amerikan som spelar harpa och bad Matt skriva några ord för NYCKELPOSTEN. Det dröjde länge, men artikeln kom äntligen fram. Varsågod!

"Vad är det för ett instrument?" Eller: "Är det någon sorts dulcimer?" Står jag med nyckelharpan och spelar för publiken eller till dans, så kommer alltid någon fram och ställer sådana frågor. Jag förklarar, att det är en nyckelharpa, ett mycket gammalt svenskt folkinstrument, och att nyckelharpa betyder "keyed fiddle". Och sedan vill man varje gång veta vad det är för träslag i en nyckelharpa. För mig började det här med nyckelharpan år 1976 i Linköping. Jag hade flyttat dit till en lärartjänst på universi-

Artikelförfattaren
Matt Fichtenbaum.
Nyckelharpspelare
i USA.

tet. Nyckelharpskurser i Studieförbundet Fritidsskolans regi hade kommit i gång året innan, och utställningen över förra årets harpor väckte mitt intresse. Till utställningen hörde en konsert med familjen Kuoppala, och jag blev omedelbart nyckelharpsfånge. Jag borde kanske säga, att jag hade länge varit intresserad av musik, särskilt folkmusik. Och är man på besök i ett nytt land, skall man ta reda på allt som finns tillgängligt!

Man får sin harpa endast genom att bygga den, fick jag veta. Och inte förstod jag hur mycket arbete som ingår i bygget. Men byggledaren Ludvig Gillner i Linköping var tålmodig och hjälpsam, och harpan blev så småningom färdig. Med spelet gick det emellertid bättre - det blev nybörjarkursen i Linköping och en vecka på Österby bruk, och den regniga sommaren 1977 gav gott om spelövningstillfällen. Hösten 1977 var efterfrågan stor för spelkurser, och jag rycktes in som ledare i en nybörjarcirkel. Det blev en fin grupp, och man ansåg, att det var roligt att det var en utlänning som fick lära svenskarna om deras gamla folkinstrument! Sedan åkte jag hem i februari 1978 med nyckelharpan i bagaget.

I Bostonområdet, där jag bor, finns THE SWEDISH FOLK DANCE CLUB OF BOSTON. Gruppen har funnits i 70 år och hade vid den här tiden ungefär 20 medlemmar, mest svenskättlingar. De dansade mest uppvisningsdanser av typ "Väva vadmal", d.v.s. danslåtarna hörde inte precis till nyckelharpsrepertoaren, men de trevliga människorna samt chansen att spela till dans gjorde det roligt ändå. Där träffade jag också Jane Orzechowski, som spelar både svensk och amerikansk musik på fiol. Jane och jag har uppträtt ofta på "folk festivals" - vår motsvarighet till spelmansstämmor - och det är hon som väckte mitt intresse för amerikansk square dance music, vilket i sin tur gjorde, att jag började spela fiol.

Harpan i USA - en stor företeelse?

Nyckelharpan är relativt sällsynt, men inte okänd i USA. Jag bor vid den amerikanska östkusten, där det finns fem eller sex personer som spelar harpa mer eller mindre. Bland dessa kan nämnas Debbie Suran i delstaten Maine - Debbie driver en postorderfirma med folkmusik som huvudsak, och hon har varit på kurs i Ekebyholm. Carleen Hutchins i New Jersey, världskänd som forskare i fiolakustik, har en harpa av Eric Sahlström, men hon spelar förmodligen inte på den.

I Kalifornien, och längre norrut längs västkusten, lär finnas ett tjugotal harpospelare. Amerikanen Tim Rued i Kalifornien har byggt och sålt ett flertal harpor och har nog det största ansvaret för harpans spridning däromkring. Svensken Oskar Sundström, också han bosatt i Kalifornien, bygger harpor med fin klang och gott rykte. De gamla amerikanska svenskbygderna i mellanvästern har också sina nyckelharpor. Edvin Johnson(1905 - 1984) var en rättviksspelman som utvandrade till USA år 1924. Hans musikgrupp, THE AMERICAN SWEDISH SPELMANS TRIO, spelade ofta till dans och på konsert. Sent på livet började Edvin Johnson bygga harpor, och bland låtarna inspelade på trions andra skiva finns två efter Ceylon Wallin. Andra nyckelharpospelare finns i samma trakter. Trots att nyckelharpan inte är så vanlig i USA finns ett stort intresse för svensk folkmusik och folkdans. I ett flertal städer över hela landet kan man hitta regulärt återkommande danskvällar med svensk och norsk bygdedans.

Vecko- och helgkurser, ofta med dans- och musiklejare inbjudna från Sverige, finns på flera ställen. På "folk festivals" samlas vanligen mängder med fiolspelare som spelar skandinaviska låtar (t.o.m. en och annan hardingfela dyker ibland upp). Ibland har svenska folkmusikskivor spelats i radio. Folkmusik sänds ganska mycket i radio i Boston och tycks vara väl bemött.

Men att nyckelharpan inte är så vanlig här omkring har sina fördelar. Som jag brukar berätta för publiken när jag spelar offentligt: att ha ett sådant sällsynt instrument medför att inte så många i lyssnarskaran upptäcker när jag spelar fel.

Att hålla kontakt med harpans hemland.

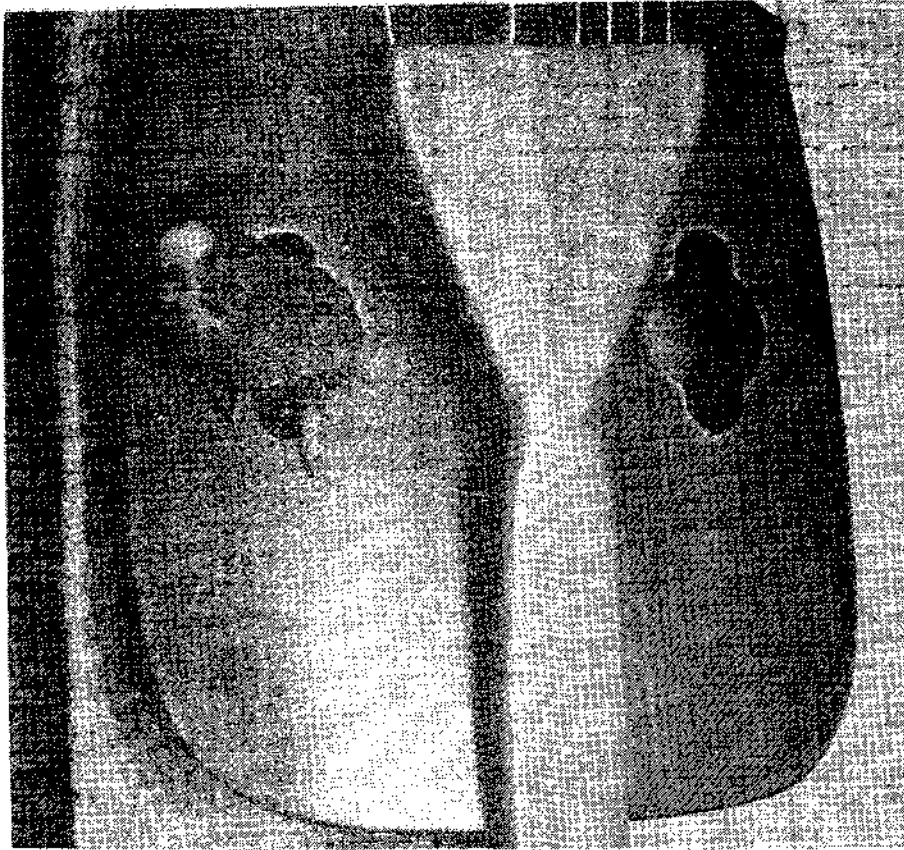
Jag tycker att nyckelharpans riktiga sammanhang, dess musik, är lika viktigt som själva instrumentet. Amerikanska låtar hör inte hemma på harpan och dessutom spelas de oftast lättare på fiol. Jag lyssnar mycket på skiv- och bandinspelningar, både kommersiella och sådana som jag eller andra har gjort "på plats", och försöker lära mig låtar och spelsätt på det viset. Och att jag har "återutvandrat" till USA betyder inte att jag har förlorat kontakten med Sverige - jag kommer ofta tillbaka på besök, spelar tillsammans med andra, går på spelmansstämmor, o.s.v. Trots att man i USA inte är översvämmad sv nyckelharpslåtar, kan man ändå hålla på med sitt spel.

Till slut, om någon som läser dessa ord tänker åka till den amerikanska östkusten, tycker jag att det vore roligt om vi kunde träffas. Skriv gärna till mig, Matt Fichtenbaum, 46 Sleigh Road, Chelmsford, Massachusetts 01824, USA.

Matt Fichtenbaum

FRÅGESPALT?

Det har kommit ett förslag om att vi skulle ha en frågespalt i Nyckelposten. Det förutsätter experter på olika områden såsom harpbygge, harpans historia, etc etc. Föreningen kan ju sägas bestå av experter. Det allra mesta inom harpområdet är dock subjektivt. Just däri ligger väl också en stor del av tjusningen med nyckelharpan. Det finns lika många idéer, spelstilar och harptyper som det finns spelmän och byggare. Förutom att låta en insatt person ge sina svar på de frågor som kommer in till en frågespalt, tror vi att ett sätt att ta tillvara allt det kunnande våra medlemmar sitter inne med vore att ha en levande insändarsida. På det sättet skulle man kunna få flera svar, idéer/uppslag. Låt oss försöka! Sänd in dina eventuella frågor till FRÅGESPALTEN så låter vi någon expert svara. Sedan hoppas vi att de som har andra infallsvinklar än experten hör av sig till insändarspalten eller skriver en artikel.

PIPPI PÅ HARPA

Karl-Erik Olsson i Hedemora har sänt in bilden på undulaten. Han berättar att hans läromästare Leif Alpsjö varnade honom när han byggde en nyckelharpa med oxögon. På gammelharpornas tid, då alla hade oxögon, drev fiolspelmännen nämligen med harpspelmännen och deras "fågelholkar". Leif anade nog inte hur sannspådd han skulle bli. Att Karl-Eriks undulat sjunger med när han spelar är ju trevligt, men när fågelns harpintresse blir så stort att den rumsterar om inne i harpan och hackar bovirke från basbjälke och ljudpinne går det väl långt.

"Nu har jag byggt en ny harpa med f-hål och hängt den där fågeln inte kommer åt den, för jag misstänker undulaten för att vilja förstöra f-hålen till lämpliga holkhål" säger Karl-Erik.

Tack för bilden och gratulerar till Sveriges vackraste fågelholk.

